

az őt körülvevő családtagjait, cséplés után a munkában részt vevőket, ugyanazokat tanyaudvaron, cséplés közben készített képeket. Vándorfényképész a tanya előtt a gazdát és családját ünneplő viseletben örökítette meg. A kihívott városi fényképész a városban csoportos iskolai, tánciskolai és jelmezes felvételeket készített. Az utóbbit színelőadás szereplőiről és szüret résztvevőiről.

Amatőr felvételeken fiatal legények egymás közt fényképezkedtek, de készült ilyen kép idős családtagokról, csoportos aratás közben és szüretkor. (Mindez 1945 előtt.)

A felsoroltakból számunkra az olyan csoportos és néhány alakos, akár hivatásos, akár amatőr készítette, az utcai viseletet jól mutató felvétel használható, amelyről családtaggal vagy ismerőssel meg lehetett beszélni a képen szereplő személy társadalmi helyzetét, a kép készítésének időpontját és a ruhadarabok nem látszó részleteit. A fenti feltételekkel és szempontok alapján gyűjtött és rendszerezett fényképeket használhattam fel a viselet elemzéséhez.

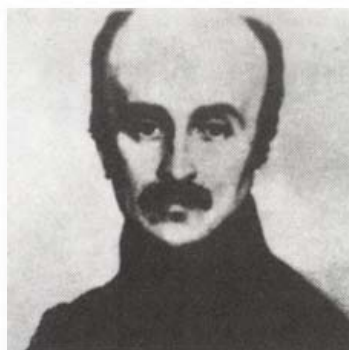
Az előbbieken bemutatott források: levéltári dokumentumok, más írásbeli és szóbeli visszaemlékezések, családi fényképek alkalmasak a viselet változásainak további részletes vizsgálatára.

Szűcs Judit

Adatközlők: Csépai Jánosné Atkári Anna (sz.: 1925.), Dudás Lajosné Kása Rozália (sz.: 1931.), Kókai Józsefné Hajdú Ilona (sz.: 1951.), Nagy Miklósné Jarabek Margit (sz.: 1930.), Ornyik Sándor (sz.: 1930.), Szepesi Istvánné Szántai Erzsébet (sz.: 1929.), Újvári Pál (sz.: 1909.), Újvári Pálné Máté Anna (sz.: 1911.).

Főbb irodalom: *Bencsik János:* Kísérlet a paraszti üzem és háztartás tárgyi ellátottságának rekonstrukciójára. (Tótkomlós, a XIX. század közepe). 25. (Kézirat.) – *Fél Edit:* Népviselet. Budapest, 1962. – *Hofer Tamás:* Tárgyi felszerelések, tárgygyűttesek néprajzi elemzésének néhány lehetősége. 18. (Kézirat.) – *Kocsis Gyula:* Hagyatéki leltárak, Cegléd, 1850–1900. Cegléd, 1988. – *Kresz Mária:* Magyar parasztviselet 1820–1867. Bp., 1956. – *Kunt Ernő:* Néprajz és fotó-antropológia. Ethnographia, 1987. 1–47. old. – *Nagy Vera:* A csongrádi juhászok viselete és felszerelése. Homokrózsa, 1988. 2. 7. old. és Felsőzilaj állattartás Csongrádon (a bokrosi közbirtokosság). DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar Hmvhely Tud. Közl. 2. 156., 158., 161. old. – *Váry Gellért:* Emléklapok Csongrád múltjából. Szeged, 1974. – *Zólyomi József:* Adatok a Nógrád megyei parasztság anyagi ellátottságához, fejlettségi szintjéhez a 18–19. században. 22. (Kézirat.)

A selyemhernyó-tenyésztés emlékei Szedresben

Bezerédj István

Több mint százötven éve annak, hogy egy „nemes gondolkodásáról ismeretes” fiatalember, Bezerédj István 1838-ban hídjapusztai (Tolna megye) birtokán megkezdi a jövőendő Szedres község telepítését. A környező pusztákról, sőt, az ország távolabbi helyeiről jönnek a nincstelenek, a földönfutók, a zsellérek. A telkek mérete a családok nagysága szerint 1000–3600 négyszögöl között változott. A szerződés „örök adásvételi és telepedési szerződés” volt, amikor is az úr kötelezettséget vállalt, hogy a jelképes föld árán kívül minden

haszonvételről lemond. Gondolt a leendő falu egyéb létesítményeinek létrehozására is, s ezért építési telkeket adományozott iskola, templom, községháza céljára. Tisztában volt azzal, hogy a vegyes összetételű lakosság között olyanok is vannak, akik nem tisztelik a magántulajdont. Ezért a szerződésben kiköti: „...ha a haszonbérleti tulajdonos... szedresi vagy szomszéd határokban fát, mely nem tulajdona, levág, letör vagy elront, s ha bűnét még kétszer ismételné, az olyannak Szedresen helye ne legyen, ... s a gonosztevő vagy fabűnös köteles három hónap alatt a községből elköltözni” ... A mindenkori tanítót pedig kötelezi arra, hogy az iskolatelek egy részében szeder- és gyümölcsfaiskolát tartson fenn. Ebből a faiskolából a legjobb viseletű hat fiúnak és leánynak jutalomként fát osszon! A faiskola mai értelemben vett gyakorlókerként működött, ahol „a gyerekek zsenge éveikben megszokják, megkedveljék” a munkát, látják annak szépségét, örömet, eredményeit!

Évek telnek el, s lassan „benépesül” az utak mente szederfával. Bezerédj évek óta hordozza magában azt a tervet, hogy birtokán – s a falu lakóit is rászoktatja – meghonosítja a selyemhernyó tenyésztését. 1851-ben pedig Hídján selyemfonó gépet állít fel. Minden erejét, idejét, megszerzett tudását birtoka felvirágoztatásának szenteli, hiszen a szabadságharcban való részvetele miatt halálbüntetést, majd kegyelmet kap, de birtokára száműzik. A fonógép elindítása után három évre (1854) már üzemel a selyemszövőszék. A falualapító azon serénykedik, hogy a családok otthon maradó asszonyainak és a siheder, fára mászni már tudó gyermekeknek munkát adjon – megfelelő jövedelem mellett. Eredményre is vezetett e szándék, mert a következő évben kelteződött (1855) kimutatás szerint már 150 szedresi és 25 jegenyépusztai család foglalkozott a hernyóval.

Nagyjából száz év telt el a selyemhernyó-tenyésztés szedresi meghonosítása óta, amikor az 1950-es évek közepén-végén befellegzett a „kapitalisták által ráerőltetett” munkának. A mai Szedres község lakói közül jócskán idősek azok, akik még akkoriban ezzel foglalkoztak, s hitelt érdemlően beszélhetnek róla.

Az embereknek ajkán Bezerédj alakja úgy él, hogy ő volt az a személy, aki a selyemhernyó gubóját, lyukas kampósbotjába rejtve, egyenesen Kínából „menekítette” ki, s így lett a szedresieknek továbbtenyésztésre alkalmas hernyójuk.

Az emlékezők – Bereczki Józsefné, Horváth Gyuláné, Kovács Ferencné, Varga Ferencné, és Szalánczi István – így beszéltek a „bogarakkal” való munkáról.

„Aki foglalkozott a bogarakkal az tudta, hogy a falualapító gróf hozta először ide a selyemhernyót. Pontosabban: minden talpalatnyi helyet betelepített szederfákkal, hogy legyen bőséggel eledel, legyen levél. Titokban meg arra is gondolt az úr, hogy a gyerekeket nevelő anyák külön keresethez juthassanak. Mert igaz, hogy a cselédek kommenciója nem volt sok, így hát jól jött az időszakos kiegészítés!

A munka elkezdése bizonyos előkészülettel járt, hogy megfelelő hely legyen a hernyóknak. Legtöbbször kiürítettek egy szobát, nagyon ritkán, még a padlásra is felvittek. Hideg tavaszokon fűteni is kellett, mert különben fejlődésük megállt. Ezután kezdődött az eszkábálás, mert egy polchoz hasonló, kb. egy méter mélységű állványzatra is szükség volt. Lécekből, deszkadarabokból tákolták össze, s ez tartotta a nádszövetet, rajta a hernyókkal.

Hat-nyolc hétig tartott a gondozási időszak. Kezdetben az apró bogarak az eperfa levelét úgy tudták megenni, ha feláprították. Ahogy nőttek, erre nem volt már szükség. Naponta háromszor terítették. Rendszerint délután következett a levélszedés, mert az iskolából hazajöttek a gyerekek. Ha mást nem is tudtak segíteni, annyit azért megtettek, hogy felmászta a fára, és a fiatal hajtásokat lehajlogatták az anyjuknak, a szedőnek. Ilyenkor az ágat marokra kellett fogni és végighúzni. Így lejött minden levél, de gyakran a bőr is a tenyérről. A hernyók kezdetben nem voltak mohók, ahogy nőttek, egyre több levél fogyott. A gubózás előtti héten ettek selyemre. Ekkor naponta – az eredetileg egy doboz bogárnak – 5 vagy hat zsák levelet kellett szedni. De mindig előre, mert ha esett, nedves levelet nem kaphattak. A vizes levéltől megbetegedtek, fejlődésük megállt, sőt, el is pusztulhattak.

A megnőtt, kifejllett hernyók gubózási helyet kerestek maguknak. Ilyenkor a gazda máglyarakás-szerűen orgonaaágakat állogatott, kötözött össze, s erre másztak. A bekötés után leszedegették, majd előzetesen kiválogatták. A puha, pöttyös vagy teljesen megbarnult gubók hasznavehetetlenek.

A Bezerédj által létesített gubóátvétel a mi időnkben már nem létezett. Három, öt, gyakran hat tenyésztő is összeállt, fogadtak egy fuvarost, aki a tolnai gubóbevéltőbe vitte az árut. Ott egy széles, hosszú asztalra kellett önteni, s szakemberek még egyszer átválogatták, mérlegelték és azonnal fizettek.

A selyemhernyóval foglalkozó családok jövedelme tisztességes volt. Ebből fedezték a nagyobb kiadásokat – tekintettel arra, hogy egy összegben jutottak pénzhez, ekkor ruházták fel a gyerekeket, vettek télire való bakancsot, csizmát. Sőt, nem volt ritka az sem, hogy az egész évre való búzát is ebből vásárolták meg – kenyérnek.

Ebbe a munkába is bele kellett tanulni. Volt olyan család, amelyik 2–3 évnél tovább nem foglalkozott vele, de voltak akik 14–15 évig nem hagyták abba.

Ha akartuk, ha nem, muszáj volt abbahagyni! Az egyre jobban terjedő szövőlepke miatt permetezték a fákat, mérgezték a növényt. Meg jött a mészál, amiről annyi szépet-jót regéltek-írtak, s csak évek, évtizedek múltán kezdték hangoztatni, hogy egészségtelen. Közben a nagy szocialista eszme minden igyekezetével kezdte eltaposni a múlt minden hagyatékát, még akkor is, ha az jó volt, hasznos volt. Rá is szabadítottak boldog-boldogtalan, ásták, vágták, fűrészelték az út menti szederfákat, a szederfaligeteket. Mi meg csak könnyeztünk, sírtunk, mert ha nem is sokat, de könnyített életünkön a kapott pénz. A hajdan volt több ezer, tízezer fából már csak egy-egy van mutatóban abban a faluban is, amely éppen erről kapta a nevét!”

Konrád László

Felhasznált irodalom: *Bodnár István–Gárdonyi Albert:* Bezerédj István. Bp., 1918–1920; *Dr. Tóttós Gábor:* Szedres. Emlékkönyv. 1988.

HÍREK

Damjanich vörössipkása

A Magyar Honvédség és a Pro Patria hagyományörző gyermekszövetség együttműködésének köszönhetően megjelent a Damjanich vörössipkása túramozgalom izléses kis túrafüzete, amely az 1848/49-es szabadságharc 33 emlékhelyére invitálja a fiatalokat. „Ezzel az emléktúra-mozgalommal azt szeretnénk elősegíteni, hogy minél többen ismerjék meg történelmünk e nagyszerű eseménysorozatát, ismerkedjenek meg a vörössipkás emlékhelyekkel, emlékezzenek a hősökre” – olvashatjuk a füzet bevezetőjében. Ezt a célt szolgálja az is, hogy a füzetben felsorolt emlékhelyeken kívül a teljesítésbe beszámíthatók azok a 48-as helyi emlékek, honvédsírok, történetek leírásai is, amelyek a résztvevők lakóhelyén vagy környékén találhatóak. Így a túramozgalom a kirándulások mellett a helyi 48-as hagyományok felkutatására és ápolására is serkenti a gyerekeket és felnőtteket.

A legaktívabb hagyományörzők számára 1993 áprilisában is megrendezzük vörössipkás kerékpáros expedíciónkat Jászberénytől Isaszegig, illetve innen busszal tovább Vác–Nagysalló–Komárom–Ács útvonalon a dicsőséges tavaszi hadjárat vörössipkás honvédek nyomában. Az érdeklődők 40 Ft-os árban szerezhetik be az említett túrafüzetet a Pro Patria Szövetség központjában (1032 Bp., San Marco u. 81.), illetve a Magyar Természetbarát Szövetségnél (1066 Bp., Bajcsy-Zsilinszky u. 31.).

Dr. Tóth József